

teköpshandlingar, lantmäteriakter, mantalslängder och kyrkböcker.

De flesta skatteköpen ägde rum 1718–1721, dvs. åren närmast efter Karl XII:s död. Under dessa fyra år såldes tillsammans 74 gårdar mot endast 35 gårdar under tiden fram till 1795, varav bara två 1767–1795. I skatteköpshandlingarna kan man följa hela processen med budgivning fram till dess att köpet genomfördes. Ståndspersonerna köpte då mer jord än bönderna. Bland ståndspersonerna stod några kvinnor som ägare. De var då oftast änkor. Av skatteköpen år 1718 gick femton till ståndspersoner och två till bönder. Vid budgivningen fanns tjugoen ståndspersoner och tre bönder. Att bönderna kunde ha svårt att hävda sig i konkurrensen märks år 1721. Då var det elva ståndspersoner och lika många bönder som deltog i budgivningen, men av de slutgiltiga köpen gick åtta till ståndspersoner och tre till bönder. Bönderna var i första hand intresserade av att köpa den kronogård som de arrenderade. Ståndspersonerna bosatte sig i omkring hälften av fallen i de socknar där de köpte jord och den kom att brukas av anställt tjänstefolk. För att studera hur socialt integrerade dessa ståndspersoner blev i sina nya socknar har författaren studerat hur ofta de uppträdde som dopvittnen åt bönders barn. Frekvensen minskade ju längre fram man kommer på 1700-talet. Författaren anlägger ett klart mikrohistoriskt perspektiv genom att hon noggrant försöker analysera de enskilda köparna som individer. Detta har i många fall varit möjligt i fråga om ståndspersonerna. Bönderna nämns däremot bara med för- och efternamn och de kan därför inte undersökas på samma ingående sätt på individplanet.

Med hjälp av kartor har författaren velat studera de brukningssystem som förekom. Solskifte med tegindelad odlingsmark var det vanliga i början av 1700-talet. Tvåsådesodling dominerade. Det betyder att den ena delen av åkermarken var besädd medan den andra delen låg i träda. Lantbrukets utveckling under 1700-talet märks genom att åkermarken med spannmålsodling till en viss del ökade på den höproducerande ängsmarkens bekostnad. Spannmål fick en alltmer central roll som skattepersedel jämfört med smöret.

Författaren har också visat på idéer om förbättrad jordbruksproduktion som förekom under 1700-talet. Prästen Jacob Serenius gav år 1727 ut en bok där han pläderar för idéer om modernt jordbruk som börjat förekomma i England vid den tiden. Roeck Hansen har dock i sitt källmaterial inte funnit någon påverkan från de nya idéerna i Färentuna härad. Däremot före-

kom det att ståndspersoners gårdar slogs samman till större enheter.

Den första statliga förordningen om storskifte 1749 hade också som syfte att förbättra jordbruksproduktionen. Avsikten var att bryta upp det gamla tegskiftet och lägga samman det splittrade ägandet ute på åkrarna till större skiften. Storskiftet fick viss betydelse på gårdar tillhörande ståndspersoner medan den tidigare ägosplittningen blev kvar på böndernas ägor i Färentuna härad.

Jämsides med en tilltagande koncentration av ägor för ståndspersonernas del förekom det en ökande hemmansklyvning bland bönderna under senare delen av 1700-talet. En statlig förordning 1747 upphävde förbudet att klyva ett hemman till att bli mindre än en fjärdedel. Målet var att fler människor skulle få möjlighet att försörja sig genom att odla jord. Dessa hemmansklyvningar skedde i stor utsträckning i samband med arvsskiften. 1719 ägde en bonde i genomsnitt en gård medan det vid 1700-talets slut fanns 115 bönder som delade på 41 gårdar. Den tilltagande hemmansklyvningen bidrog i själva verket till att det blev allt svårare för ägarna att försörja sig på jordbruket. Skillnaden mellan ståndspersoner och bönder i fråga om storleken av jordinnehavet tilltog alltså ju längre fram på 1700-talet man kom. Ståndspersonerna kunde producera för avsalu medan bönderna knappast hade något överskott att avyttra utan levde enligt självhushållets principer.

Denna bok har ett kulturhistoriskt intresse genom att den vill spegla jordbrukets utveckling inom en utvald lokal region under nästan ett helt århundrade. Det är en processtudie över lång tid där de sociala skillnaderna i fråga om jordäggande och dess förändringar, i detta fall från kronojord till skattejord, står i centrum. Praxis på lokal nivå utgör fokus men förhållandena där relateras också till lagstiftning, ekonomi och idéer på en nationell nivå.

Anders Gustavsson, Oslo

Therese Nordlund Edvinsson: *Broderskap i näringslivet. En studie om homosocialitet i Kung Orres Jaktklubb 1890–1960*. Sekel Bokförlag, Lund 2010. 256 s., ill. English summary. ISBN 978-91-85767-55-7.

Syftet med Therese Nordlund Edvinssons studie *Broderskap i näringslivet. En studie om homosocialitet i Kung Orres Jaktklubb 1890–1960*, är att ”undersöka hur broderskap konstruerades och reproducerades inom

Kung Orres Jaktklubb utifrån ett genusperspektiv” (s. 10). Hon vill visa ”hur relationer mellan industrimän formades inom en sluten krets” (s. 11), och presenterar tre frågeställningar: ”Vilken roll kunde homosocialitet spela i näringslivet? Hur kunde jakten uttrycka och reproducera en manlig gemenskap i föreningen över tid? Vad hände när kvinnor introducerades i föreningen?” (s. 11).

För att kunna uppfylla syftet och besvara frågeställningarna använder författaren klubbens egna böcker om verksamheten, där även styrelseprotokoll ingår. Hon har också nyttjat material från J. Sigfrid Edströms arkiv (Riksarkivet) och klubbens eget arkiv som finns i Hedströmsdalsarkivet i Kolsva. Analytiskt handlar det om en kvalitativ och hermeneutisk metod, och författaren har bland annat ambitionen att ”leva sig in i texten [materialet] och skapa en förståelse av hur männen tänkte då” (s. 29).

Den teoretiska genomgången utgår från begreppet homosocialitet, och Nordlund Edvinsson avser att använda detta ”för att förstå hur män bygger relationer inom slutna sfärer” (s. 21). Hon hänvisar till olika perspektiv och forskare, t.ex. Eve Kosofsky Sedgwick och Jean Lipman Blumen. Enligt den senare uppstår en omedveten heterosexuell attraktion mellan män som kommer till uttryck genom att en man fattar tycke för en annan man, dvs. någon som liknar honom själv. Homosocialitet handlar med andra ord om en persons beundran av sin spegelbild. Författaren själv ansluter sig till en något mer pragmatisk hållning när hon skriver att homosocialitet ”synliggörs i relationer, genom att individer uttrycker sig på ett liknande sätt i språk, klädsel och livsstil” (s. 22). Men hon säger också att homosocialitet ”består av diskurser och praktiker som inte alltid är uppenbara” (s. 22).

Homosocialitet som begrepp kompletteras med ”broderskap” och ”nätverk”. Det förstnämnda beskrivs i termer av ”ritualiserad vänskap” och ”sambhörighetskultur”, men författaren anser också att broderskap handlar om makt och hierarkier. Det senare ses som en ”social plattform” uppbyggd på interaktion, men inte en jämbördig sådan. Hierarkiska mönster ingår, enligt Nordlund Edvinsson, i nätverk och de kan också vara en förutsättning för deras fortlevnad. För individen är det många gånger nödvändigt att underordna sig för att få tillhöra en viss krets.

Utöver inledningen är boken uppbyggd på 6 kapitel. Det andra, ”Jakt som rekreation: en översikt”, består av en historisk genomgång av jaktens betydelse och orga-

nisation. Författaren behandlar jaktens förändring från behovs- till rekreationsjakt. I kapitlet presenteras även Jaktklubbens medlemmar (vilket enligt Nordlund Edvinsson krävs för att förstå rekryteringen till klubben), och av deras titlar, t.ex. VD, Disponent och Direktör, framgår att det var en klubb för samhällets högre sociala skikt. Det var också relativt länge en sammanslutning för män, men med tiden ville man ha med även kvinnor vid middagarna och den första kvinnliga medlemmen blev Marianne Wallenberg.

I kapitel tre, ”När män blir fåglar: identitet och samhörighet med orrfågeln”, introduceras begreppet identitet och det används för att visa hur man inom klubben skapar en alternativ samhörighet i jämförelse med vardagens strikta sociala koder. Klubben hade, som författaren skriver – och trots medlemmarnas ålder – en studentikos prägel. Medlemmarna kallades för orrtuppar eller orrbröder, och syftet var att upprätthålla orrandan – vilket alltså ofta handlade om att släppa på de hämningar som präglade överklassens vardag. Klubben gjorde sig känd för att vara ”omoralisk” och ”ohämmad” med mycket sprit och festande.

I kapitel fyra, ”Jaktens praktik”, återvänder författaren till jaktens betydelse och hur den utövades inom klubben. Ett tema är återskapandet av manlighet, där attribut som vapen, alkohol och jakthundar hade stor betydelse. Vapen symboliserade både fysisk styrka och krigiskhet, något som avgränsade männen från femininitet. I slutet av 1800-talet ansågs det också mindre lämpligt att kvinnor skulle sysselsätta sig med jakt.

Kvinnors relation till och ställning i klubben behandlas i kapitel fem, ”Direktörshustruns ställning i den informella sfären”. Klubben var, som också nämndes ovan, under lång tid en manlig bastion där man avgränsade sig mot det kvinnliga. Samtidigt ville männen bevisa sin virilitet, vilket bl.a. gjordes genom en sexuell jargong och s.k. fruntimmershistorier där de skröt om sina erövringar. Denna objektifiering av kvinnan utgör en aspekt av den manliga homosocialitet som odlades inom klubben. Med tiden gjorde sig dock kvinnorna gällande och den första kvinnliga medlemmen invaldes vid mitten av 1950-talet. Att klubben redan då var på upphällningen var kanske i sig, som författaren skriver, ”typiskt” (s. 153).

”Broderskapets dynamik” är titeln på kapitel sex och här fördjupas diskussionen kring broderskap, nätverk och homosocialitet. Författaren använder begreppet ”old boy network” för att skildra klubben som en plattform där män inom överklassen kan umgås med släk-

tingar och skolkamrater under fria former samt utbyta information. Klubben fungerade också som en manlig frizon – eller egentligen ett par sådana – dels skogen, dels festlokalen. Här utövades det homosociala relationsarbetet. Författaren behandlar vidare de skämt, upptåg och ”practical jokes” som ingick i verksamheten, t.ex. att bära klänning, och som både bekräftade och utmanade maskulinitet. Ytterligare ett tema är en generationsproblematik, där de yngre hade svårt för att ta till sig de äldre människors intresse och engagemang.

I det sammanfattande kapitlet, ”Ett utforskat område”, redovisas studiens resultat utifrån de inledande frågeställningarna, och författaren diskuterar bl.a. homosocialitetens roll i näringslivet. Här sluter hon sig till att den inte bara handlar om att inkludera män, utan en viss typ av män, nämligen vita, heterosexuella män från högborgerliga miljöer och med framstående yrken.

Nordlund Edvinssons studie har flera förtjänster. Den representerar ett gott empiriskt arbete, där läsaren får en bra uppfattning om klubbens verksamheter, med dess ceremonier och ritualer. Vidare är skildringarna av individuella förhållningssätt till dessa ritualer – alltifrån pådrivande till protesterande – belysande för hur en social sammanslutning (re)produceras. Bilderna är få, men intressanta. De ger läsaren en inblick i både en strikt borgerlig miljö och en frisläppt maskulinitet. Homosocialitet som analytiskt tema är väl valt och författaren kan ge många konkreta exempel på hur denna könade samhörighet både gestaltades och legitimerades. Dessutom har studien en vidare giltighet och kan ge mer generell kunskap om hur homosociala praktiker utformas och vilka (genus)effekter de har – inte minst deras betydelse för reproduktionen av ett klassamhälle.

Några invändningar kan ändå vara på sin plats. Boken präglas av en teoretisk ottydlighet som kan ha att göra med att den inte placeras in i eller relateras till en specifik forskningstradition. Istället har den en eklektisk karaktär, där begrepp och perspektiv från olika forskare och traditioner samsas. Jag är för det mesta positiv till ett sådant förhållningssätt eftersom det innebär att begreppsapparaten kan anpassas till aktuella forskningsproblem och forskningsmaterial. Men det kräver i så fall en mer öppen redovisning av och diskussion om huruvida ingående termer och perspektiv är kompatibla med varandra eller inte. I annat fall kan eklekticismen leda till en osäkerhet hos läsaren vad gäller kunskapsanspråk och generaliseringsambitioner. Det senare är också en något oklar aspekt av Nordlund Edvinssons studie. Ibland tycks författaren uttala sig på en omoti-

verat hög generaliseringsnivå, men ändå med utgångspunkt i aktuellt material. Härefter ligger en osäkerhet som inte är till studiens fördel.

Bokens disposition är överskådlig, men tenderar att bidra till upprepningar. Jakten som tema är kanske det tydligaste exemplet på detta. Det avhandlas i två separata kapitel och även om det sker med skilda syften och målsättningar, är det svårt att skaka av sig känslan av att ”har jag inte läst detta förut”. Dessutom kan vissa utvecklingar, t.ex. faktauppgifter om orrfågeln, te sig något omotiverade. Detsamma gäller en del förklaringar till sådana utvecklingar, som när författaren skriver att det krävs en presentation av nämnda fågel – t.ex. dess matvanor, vingspann och dödlighet – för att kunna förstå jägarnas (symboliska) samhörighet med denna fågel. Här ställer jag mig något tveksam.

Författarens inledande kvalitativa (hermeneutiska) metodredovisning är ambitiös och betydelsefull för att läsaren ska kunna förhålla sig till studiens genomförande. Exempelvis påpekar hon vikten av att reflektera över var, hur och när materialet är skapat. Möjligtvis hade hon kunnat komma ännu längre i sin redovisning genom att diskutera vad det konkret innebär att applicera denna metod på det aktuella forskningsmaterialet. Hur gör man mer specifikt för att kunna ”leva sig i texten”?

Slutligen, Therese Nordlund Edvinssons studie kan sannolikt, genom de läsvärda skildringarna av klubbens verksamheter, nå en läsekrets även utanför akademien. Inte minst släktingar till klubbens medlemmar torde finna boken både intressant och underhållande.

Bo Nilsson, Umeå

Camilla Asplund Ingemark & Johanna Wassholm: *Historiska sägner om 1808–09 års krig*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland. Helsingfors 2009. 236 s., ill. ISBN 978-951-583-187-3.

Folkloristen Camilla Asplund Ingemark och historikern Johanna Wassholm har tillsammans givit ut en bok om historiska sägner gällande 1808–09 års krig mellan Sverige och Ryssland. Boken utkom i anslutning till tvåhundraårsmarkeringen av att Finland skildes från Sverige och blev ett autonomt storfurstendöme inom Ryssland.

Johanna Wassholm har skrivit ett inledande kapitel om föreställningar i Finland om Ryssland och ryssar från äldre tid och fram till 1808–09 års krig (s. 9–30).